

Toshkent davlat
sharqshunoslik universiteti

XXI ASR: FAN VA TA'LIM MASALALARI

ilmiy elektron jurnali

ISSN: 2181-9874

EDUCATION

2025

ЗАМОНАВИЙ ДАРИЙ ҲИКОЯЧИЛИГИНИНГ ТАРАҚҚИЁТИ ТАРИХИ

Наргиза Кабирова

PhD, доцент,

Тошкент давлат шарқишунослик университети

E-mail: n.kabirova.88@gmail.com

Аннотация. Мақолада жаҳон халқлари бадиий тафаккури тарихидан то бугунгача изчиллик билан шаклланиб, босқичма-босқич ривожланаётган фаол насрий жанри ҳикоя ҳисобланиши, қадимги ва Ўрта асрлардаги илк намуналарини диний ва мифологик асарларда, халқ оғзаки ижодиётида, кейинчалик мумтоз адабиётда шаклланган насрий ҳикоятлар, қиссалар, сафарномалар, достонлар, тарихий ёдномалар каби кўринишда бўлганлигини очиқ берилган.

Калим сўзлар: Афғонистон, тарихий ёдномалар, наср, сафарнома, виш залмиён, тенденция.

THE HISTORICAL DEVELOPMENT OF MODERN DARI SHORT STORY WRITING

Nargiza Kabirova

Associate professor, PhD.

Tashkent State University of Oriental Studies

E-mail: n.kabirova.88@gmail.com

Annotation. The article discusses the short story as a dynamic prose genre that has consistently developed throughout the history of the world's literary thought, evolving step by step. It reveals that in ancient and medieval times, early examples of prose narratives appeared in religious and mythological texts, oral folk literature, and later in classical literature in the form of prose tales, stories, travelogues, epics, and historical memoirs.

Keywords: Afghanistan, historical memoirs, prose, travelogue, Vish Zalmiyon, tendency.

ИСТОРИЯ РАЗВИТИЯ СОВРЕМЕННОЙ ДАРИЙСКОЙ НОВЕЛЛИСТИКИ

Наргиза Кабирова

PhD, доцент,

Аннотация. В статье рассматривается рассказ как активный прозаический жанр, который последовательно формировался и развивался на протяжении всей истории художественного мышления народов мира. Отмечается, что в древности и средневековье ранние образцы прозы проявлялись в религиозных и мифологических произведениях, в устном народном творчестве, а позднее — в классической литературе в виде прозаических повествований, рассказов, путевых записок, дастанов и исторических мемуаров.

Ключевые слова: Афганистан, исторические мемуары, проза, путевые заметки, виш залмиён, тенденция.

КИРИШ

Афғонистоннинг дарий тили қатори давлат тили ҳисобланган ва бу мамлакатдаги йирик адабиётдан бири бўлган пушту адабиётида ҳам илк замонавий наср намуналари, кичик-кичик ҳикоялар айнан халқ оғзаки ижодиёти асосида шаклланганлиги афғоншунос олим Г.Ф.Гирсинг тадқиқотларида таъкидланади. Бу олимнинг ёзишича, пушту тилидаги илк замонавий ҳикоялар намуналари Пешоварлик афғон ёзувчилари Мавлави Аҳмад (1861-1948), Мир Аҳмадшоҳ Ризвоний (1863-1937), Мунши Аҳмаджон (1882-1951), Солиҳ Муҳаммад Кандаҳорий (1890-1961) лар қаламига мансуб бўлиб, бу адиблар ўз ҳикояларини яратишда халқ оғзаки ижодининг шаклий ва мазмуний хусусиятларидан унумли фойдаланганлар, уларнинг баъзи ҳикоялари тўлиқ фольклорга асосланганлиги кўринади.¹ Таъкидлаш лозимки, айнан фольклор сюжетлари ва услубида ёзилган қисса ва ҳикоятлар ҳозирги замон дарий ҳикоянавислигининг шаклланишида ва насрий адабиётнинг мустақил жанрга айланишида катта тарихий аҳамиятга эга бўлди.

¹ Гирс Г.Ф. Современная художественная проза на пушту в Афганистане. —Москва, 1958. —С.30, 45., Шпак И.М. Место прозы Салиха Мухаммада в современной художественной литературе Афганистана на языке пушту. «Средний Восток (История, филология).» —Душанбе, 1989. —С.195-206.

Афғоншунос олим Х.Асоевнинг илмий қарашлари фикримизга янада ойдинлик киритади: «Дарий тилида ёзилган илк ёзма бадиий наср ҳам Саид Жамолиддин Афғонийга нисбат берилади. Улар ҳикоя жанрида бўлиб, аллома уларни умрининг сўнгги йилларида ёзган. Бу асарлар оригинал хислатга эга бўлмасдан, халқ оғзаки ижоди сюжетларининг бадиий баёни шаклига эга бўлди. Уларнинг номлари – «Шум ва Иқбол», «Шаҳзода Азиз», «Дилбар ва Аждаҳо», «Шаҳзодае дилрабо» («Дилрабо шаҳзода»)² ҳам асарларнинг бевосита фольклорга алоқадор эканидан далолат беради.» Демак, таъкидлаганимиздек, дарийзабон насрда замонавий ҳикоя жанрининг вужудга келиши илк бор халқ оғзаки адабиёти таъсирида намоён бўлган.

АСОСИЙ ҚИСМ

Замонавий Афғонистон дарийзабон адабиётининг шаклланишида яна бир муҳим омил кузатиладики, буни профессор Р.Иномхўжаев шундай таъкидлайди: «Ҳозирги замон дарийзабон прозанинг вужудга келишига асос бўлган яна бир муҳим манба форсий тилда яратилган кенг қамровли, бой мазмунли ёзма адабиётдир. Саъдий Шерозийнинг «Гулистон», Абдурахмон Жомийнинг «Баҳористон», Муҳаммад Авфий Бухорийнинг «Жомеъ ул-ҳикоёт», Ҳусайн Воиз Кошифийнинг «Анворе Сухайлий», Зайниддин Восифийнинг «Бадойеъ ул-вақойеъ» асарлари ҳам ҳозирги замон дарийзабон бадиий проза тараққиёти тамал тошларидан бири бўлгани шубҳасиздир.»³

Дарийзабон насрнинг шаклланишига ижобий таъсир кўрсатган учинчи омил Ғарб бадиий адабиётидан дарий тилига қилинган таржималар бўлди. Умуман Ғарб адабиёти, хусусан: Франция ва Туркияда яратилган насрий асарлар, шу жумладан замонавий ҳикоячиликнинг XIX-XX асрлар бўсағасида Шарқ халқлари адабиётига таъсири катта бўлган. Маҳмуд Тарзийнинг бу соҳадаги хизматлари беқиёс эди. У турк адабиётидаги янгиланишларни

² Асоев, Худойназар. Воқеияти зиндаги ва чамъбасти бадеи (Панҷоҳ соли насри дари). – Душанбе, 1984. – С.12.

³ Иномхўжаев Р. Афғонистон дарийзабон адабиёти (XIX аср охири – XX аср). ТДШИ нашр., –Т.: 2018. –Б.81.

синчиклаб кузатди ва Туркия сафаридан қайтгач, замонавий Афғонистон дарий адабиётига бир қатор янгиликларни олиб киришга интилди ва у бунга эришади ҳам. Адиб ёш афғон ёзувчилар мактабини ташкил этиб, у ерда янгича ғоялар ва жанр хусусиятларидаги янгича талқинларни бўлажак ёзувчиларга ўргатади. Ёш ҳикоянависларнинг онгига Европа мамлакатлари, Туркия ва Эрон матбуотида кенг тарқалган мавзулардан андоза олиш кераклигини сингдиради. Мана шунинг учун ҳам бугунги афғон насрининг отаси Маҳмуд Тарзий бўлиб қолди⁴.

Умуман олганда, айнан Маҳмуд Тарзий Ғарб адабиётининг таъсири масаласи, аввало, ўзининг ҳикоячилик ҳақидаги назарий фикрлари, асарлари ва таржималари билан дарий адабиётида янги фаслни очиб бергани ҳақиқатдир. Тарзий ўз мақолалари билан янги адабий услуб ва хусусиятларини шарҳлашга саъй-ҳаракат қилди, чунки у Ғарб адабиётида баён услуби кўпроқ янги вазият ва ҳолатга мутаносиблигига ишонарди ва унинг янги оммавий воситаси - қисқа ҳикоя, роман, қисса каби Ғарб адабиётининг янги жанрлари билан таништиришга ҳаракат қилди. М.Тарзийнинг «Сирож-ул-ахбор» газетасида босилиб чиққан «Ҳозирги замон адабиётида насрий жанрларнинг ривожланиши» номли мақоласи энди майдонга кириб келаётган адибларга очерк, дидактик мақола ва бадиий ҳикоялар ёзишга даъвати бўлиб, бу мақоланинг янги адабиётни вужудга келишига катта таъсири бўлди.⁵ У ўзи асос солган «Сирож-ул-ахбор» газетасида 1911 йил Туркия ва Европа адабиёти асарларининг таржималарини чоп этиш орқали янги ҳикоянавислик ва унинг жаҳон адабиётида тутган ўрни билан таништирган биринчи шахс эди. «Сирож-ул-ахбор»нинг биринчи сониди ҳикоянинг аҳамияти масаласи, жумладан француз ёзувчиси Ксавье де Монте Пенания (1823-1902)⁶нинг «Париж фожеалари» ҳикояси таржимасини чоп этди. Тарзийнинг туркий ва Жорж Оруэлл асари ҳамда Жюль Верннинг тўртта асари таржималаридан ташқари Р.Фарҳодий, С.Риштиё, М.Салжуқий ва Ҳ.Латифийлар томонидан Ғарб

⁴ ادبيات معاصر زبان فارسی دری در افغانستان // ادبيات معاصر دری در افغانستان، دهلی، (هند) ۱۹۹۴ ص، ۱۶-۲۰.

⁵ Асоев Х. Формирование жанровые системы в прозе Афганистана на языке дари. – Душанбе: Донеш, 1988. – С.13.

⁶ Ўша китоб. – Б.14.

адабиётидан амалга оширилган бошқа ҳикоялар ва пьесаларнинг таржималари ҳам ёзувчиларнинг бу янги адабий жанр билан таништириш учун йўл очилишида хизмат қилди. Булардан ташқари прогрессив дунёқарашга эга бўлган зиёлиларнинг сарой амалдорлари ва мустамлакачилар зулмига қарши оёққа туриш даври бўлиб, уларнинг «Сирож-ул-ахбор» атрофида йиғилиши кўзга ташланади.

Амир Амонуллохон ҳукумати даврида Афғонистон мустақиллиги эълон қилинган, (1919-1929) жамиятни ғарбийлаштириш сиёсатига рози бўлган ёзувчиларнинг бир гуруҳи Ғарб асарлари, айниқса француз романтик асарлари таржимасини янада ривожлантирдилар.⁷ Таржималар ва сиёсий, ижтимоий ва маданий-ўзгаришлар афғон адабиётига ўз таъсирини кўрсатди. Янги турмуш тарзи ва ҳаракатлар баёни учун янги адабий қолип ва шаклларга бўлган эҳтиёж унинг яқин вақт ичида амалга оширилиши лозимлиги сезила бошланди. Аммо мана шу эҳтиёжни амалга ошириш учун бир гуруҳ ёзувчилар, ҳикоянависларга бу шакллардан унумлироқ ва тўғри фойдаланиш учун вақт керак эди. Янги афғон ҳикоянавислигининг адабий ўтиш даври бўлган бу биринчи босқичи, юқорида таъкидлаганимиздек, мумтоз форс ҳикоя ва афсона анъаналари ҳамда Ғарб адабиёти тажрибаси қоришмасидан иборат эди.⁸

Афғон олими Фарид Бежанднинг тадқиқотларига кўра, айнан шу йиллари, тўғрироғи 20-25 йиллар орасида Муҳаммад Ҳусайн Жаландҳарнинг тарихий мавзудаги катта ҳажмли «جهاد اکبر» («Буюк жиҳод»), Абдулқодир Афандийнинг «تصویر عبرت یا بی حوری جان» («Ибрат тасвири ёки Биби Ҳурийжон») ва Муртазо Аҳмад Муҳаммадзайнинг дастлаб инглиз тилида ёзилиб, сўнг дарийга таржима этилган «جشن استقلال بالیویا» («Боливияда мустақиллик байрами») номли ҳикоялари яратилди.⁹ Жумладан, «Акбар жиҳоди»¹⁰ ҳикоясида инглизлар билан бўлган кескин жанг ҳақида ёзилган

⁷ دانشنامه ادب فارسی. ص ۳۸۲.

⁸ Ўша китоб. –Б.182.

⁹ نخستین داستانهای معاصر دری، تدوین: قرید بیژند، کابل، ۱۳۶۷. ص. ۱-۱۲۶.

¹⁰ Ўша асар, 1-70.бетлар.

бўлиб, унинг мазмуни афғон халқининг инглизларга қарши ватан озодлиги учун олиб борган жанглиридан иборат. Ҳикоянинг асосий қаҳрамони амир Акбархондир. Бу ҳикоя ҳаёлот ва тарих қоришмасидир. Иккинчи ҳикоя «Ибрат тасвири»¹¹да марказий персонаж Бибихурижон исмли бир аёл бўлиб, у мамлакатнинг шимолий қисмидаги ҳукуматлардан бирининг иккинчи аёли бўлган, бири Хурижон ва бошқаси Дохтаржон. Сардор навбатма-навбат улар ёнида қолар эди. Аёллар табиатан бир-бирларидан нафратланишар эди. Бибихурижон иккинчи ўғлини дунёга келтираётганида ҳикоя айна шу кесимдан ҳақиқий босқичга ўтади ва вафот этган эрнинг рафиқаси ҳисобланмиш қари ва касал бўлган, Ҳиндистондан Ҳажга кетаётган ва ўша ерда жон берган Бибихурижоннинг ўлимигача давом этади.

20-йилларнинг охирида нашр этилган маърифатпарварлик ва ижтимоий руҳдаги яна иккита диққатга сазовор асарларни ҳам эслатиб ўтиш жоиздир. Улардан бири ҳозиргача нашр этиб келинаётган машҳур «Анис» («Дўст») газетасининг асосчиси Муҳиддин Аниснинг «حقوق ملت يا ندای طلبه معارف» («Миллат ҳуқуқи ёки маъориф талаблари нидоси») номли ҳикоялар тўплами бўлса, иккинчиси Ҳиндистонда дарий тилида нашр этилган Султон Муҳаммад Лавгарийнинг «حيات حقیقی يا ارتقای ملی» («Ҳақиқий ҳаёт ёки миллий юксалиш») номли ҳикоясидир. Муҳиддин Аниснинг бу тўплами замонавий дарий ҳикоячилигидаги энг биринчи мажмуа ҳисобланади.¹²

Афғонистон адабиётида замонавий адабиётнинг вужудга келиш жараёни одатда иккита муҳим даврга бўлиб ўрганилади.¹³ Биринчи давр мамлакатда ташкил топган тараққийпарвар кучларнинг «افغانان جوان» («Ёш афғонлар»), иккинчи давр эса «ويش زلميان» («Бедор ёшлар») деб ном олган ижтимоий-сиёсий, маънавий-маърифий ҳаракатлар таъсирида замонавий адабиётнинг ривожланиш жараёнларидир. «Афғононе жавон» даври XX асрнинг иккинчи ўн йиллиги бошидан 1929 йилгача бўлган даврни қамраб олган. Насрий ижод сезиларли

¹¹ Ўша асар, 93-126.бетлар.

¹² Ўша китоб. –Б.43.

¹³ Герасимова А., Гирс Г. Литература Афганистана. –М.: ИВЛ, 1963.

ўзгаришларни бошидан кечирди, фикрлар янгиланди, Ғарб таъсирида янги тасаввурлар пайдо бўлди, бу эса афғон дарий насрини янги изланишлар сари етаклади.

30-йилларнинг Афғонистон адабиёти, маданий ҳаётидан энг муҳим воқеалардан бири Кобулда (1931), Хиротда (1932), Қандаҳорда (1933) ташкил топган адабий анжуманларнинг ва уларнинг нашрий органлари «Кобул», «Пушту» журналларининг чоп этилиши адабиётнинг ривожига ҳам ўзининг салмоқли ҳиссасини қўшди. Ушбу нашрларда ва «Анис», «Ислоҳ» каби замонасининг обрўли рўзномаларида вақти-вақти билан мамлакат ёзувчиларининг турли жанрдаги асарлари, роман, қисса ва ҳикояларидан намуналар босила бошланди.

Бир қатор тадқиқотчиларнинг (масалан, Ф.Бежанд, Х.Асоев) маълумотларига асосланиб шуни айтиш мумкинки, 30-йиллар дарий насрида йирик ҳажм ва полотнодаги бир неча роман ва повесть(қисса)лар ёзилди. Булар Муҳаммад Иброҳим Оламшоҳийнинг «شب تاریک صبح روشن» («Қоронғу тун, ёруғ кун»), Сулаймон Али Жоғурийнинг «بیگم» («Бегим»), Гулмуҳаммад Жвандайнинг «فیروز» («Феруз»), Жалолиддин Ҳушнавонинг «خنجر» («Ханжар»), Мир Аминиддин Ансорийнинг «در جستجوی کیمیا» («Кимё излаб»), Ҳасан Ғаминнинг «مرگ دردم شفق یا وفای زن» («Шафақ пайтидаги ўлим ёки аёлнинг вафоси»), Абдуллатиф Ориённинг «جوانان مکتب» («Мактаб ёшлари»), Латифийнинг «خابگاه شهید» («Шаҳид ётоқхонаси») каби роман ва повестлардир. Булар асосан романтик йўсиндаги ишқий-маиший ва ижтимоий мазмунда эди.¹⁴

«Виш залмиён»¹⁵ даври XX асрнинг 40-йиллар охирини 50-йилларнинг ўрталарини ўз ичига қамраб олади. Дастлаб, шу йиллар орасида ёзилган

¹⁴ ۱۳۰-۱۳۱. ص. ۱۹۹۴. دهلی، افغانستان. ادبیات معاصر دری افغانستان // هفتاد سال داستان، فرید بیژند. Асоев Х. Развитие жанров в прозе на дари. – Душанбе, «Ирфон», 1987. – С.16.

¹⁵ Афғонистон Фанлар академиясининг академиги Муҳаммад Сиддиқ Рухий «Виш залмиён» ҳаракатини сиёсий ташкилот деб атайди. Жумладан, у ёзади: Афғонистон уйғониш даври адабиёти кўп жиҳатдан «Виш залмиён» сиёсий кўтарилиш билан боғлиқдир. Шу даврда пушту тилида ижод қилувчи деярли барча ёзувчи ва шоирлар «Виш залмиён» сиёсий ташкилотининг (سازمان) аъзоси эдилар ва шунинг учун ҳам бу уйғониш даврининг аксарият шеърлари ва насрий асарлари ижтимоий–Сиёсий рангга эга эди.

محمد صدیق، دېشتو ادبیاتو تاریخ، پېښور دانش کتابتون، ۱۹۹۹ ع، ۴۸۶. روی:

хикоялар композиция, сюжет, ифода шакли жиҳатидан етук хикоялар талабларига тўла жавоб беради, дейишга ҳали эрта эди. Аммо бу даврда роман ва повестлардан кўра кўпроқ кичик ҳажмдаги хикоялар ижод қилишга қизиқиш кучайганлигини кузатамиз. 40-йиллар хикоянавислигида, сюжет, композиция, воқеа ва қаҳрамонларни тасвирлашда янги изланишлар, Ғарб, рус адабиёти тажрибаларини сингдиришга ҳаракатлар сезилса-да, лекин баён ва тасвирда публицистик бўёқларнинг бўртиб туриши кузатилади. Бу даврнинг қатор хикояларида фольклор адабиётидан олинган мавзу ва образлар ҳам кўзга ташланади. Умуман бу каби ёзувчилар фольклор хикояларини тўплаш ва қайта ишлаб нашр этишга ҳам киришдилар. Таниқли ёзувчи ва жамият арбоби Абдурахмон Пажвок «ادبيات مردم» («Халқ афсоналари») (1953), Муҳаммад Шафақ Виждон «افسانهای قدیم شهر کابل» («Кобул шаҳрининг қадимги афсоналари»), йирик олим ва ёзувчи Абдулахмад Жовид «اوسانه سى سانه» («Ўттиз эртак») каби халқ хикоят ва ривоятларидан иборат бўлган тўпламларни нашр этдилар. Айнан шу йилларда ёзилган учта хикоялар тўпламининг нашр этилиши 40-йилларнинг охири 50-йиллар дарий хикоячилигининг яхши намуналари бўлди. Биринчи тўплам «پيمان»¹⁶ («Паймона») номи билан гарчи 1963 йилда нашр этилган бўлса-да, тўпламга кирган ҳамда кирмаган қатор қуйидаги хикоялар айнан 40-йилларнинг охири 50-йилларда ёзилган эди. Булар Абдурахмон Пажвокнинг «دختر کوچی» («Кўчманчи қиз»), «رودبا و زال» («Радабо ва Зол»), «وظیفه» («Топширик»), «شيهزاده بوست» («Бўст шахзодаси»), Нажибулло Турваёновнинг «پسر رویگر» («Тўғрисўз бола»), Дунё Ғуборнинг «گذشته من» («Менинг ўтмишим»), Саид Қосим Риштиёнинг «یک شب زمستان» («Қишнинг бир туни»), «برف میبارید» («Қор ёғарди»), Шафи Раҳгузарнинг «مردی دروغ میگفت» («Ёлғон гапирган киши»), Мойил Ҳеравийнинг «لپتان» («Литон»), Мирсиддиқийнинг «دورا» («Зинапоя») кабиларидир. Иккинчи хикоялар тўплами таниқли ёзувчи, ватанпарварлик

¹⁶ پيمان، مجموعه داستانها، به اهتمام محمد موسى، کابل. ۱۳۴۲.

масалаларини кўтарган қатор тарихий повесть ва ҳикоялар муаллифи Ғулом Ғавс Ҳайбарий қаламига тегишли бўлиб, тўпламда ёзувчининг энг сара 20 та ҳикоялари, шу жумладан унинг 50-йилларда ёзилган ва адабий доираларда оғизга тушган «گلہای خونین» («Қонли лахталар»), «دستهای بریده» («Кесилган кўллар»), «مادران قهرمان» («Қаҳрамон оналар»), «جنگجویان خرد سال» («Кичик жангчилар»)дир. Учинчи диққатга сазовор ҳикоялар тўплами «قطرات اشک» («Ёш қатралари») Абдулҳасан Тавфиқнинг қаламига мансубдир. Тўпламдаги аксарият ҳикоялар маиший мавзуда бўлиб, қолоқ урф-одатларни танқид қилиш атрафидадир. Шунингдек, Али Аҳмад Наимий, Сулаймон Али Жоғурий, Гул Муҳаммад Жвандай кабилар ушбу даврнинг кўзга кўринган ҳикоянавислари ҳисобланадилар.¹⁷

50-йилларнинг бу ҳикоянавислари бошида Пажвок, Турваёно, Раҳгузар, Аҳмад Нимийлар турарди. Бу ёзувчиларнинг ҳикояларида ижтимоий, баъзан сиёсий масалалар, жамиятда ҳамон ҳукм сураётган қолоқ ёки буюрократик иллатлар, мансабпарастлик, амалдорларнинг халқ ишига бефарқлиги мавзуларини қаламга олинган эди. Ҳатто халқ оғзаки ижодидан олинган мавзуларда ёзилган ҳикояларда ҳам халқ афсоналари мавзуси орқали оддий ишчилар ҳаёти ва куннинг муҳим ижтимоий масалалари кўтарилган эди. Таниқли ёзувчи «Ҳикоялар ва афсоналар» тўпламининг муаллифи Абдуғафур Брешно ҳикояларида ҳаёт икир-чикирлари, адолат ва эзгулик мавзулари яққол кўзга ташланади.

Маълумки, 1963 йили ўзининг каттиққўллиги билан ном қозонган, мамлакатдаги тараққийпарвар кучлар қатламига катта босим ўтказиб келаётган Бош вазир Муҳаммад Довудхон ўз вазифасидан четлатилади. Мамлакатда тараққийпарвар кучларнинг, зиёлиларнинг фаолияти бирмунча жонланади, бир неча сиёсий ва жамоа ташкилотлари ташкил топади. «Виш залмиён» ғоялари тарафдорларининг қайта уйғониши, уларнинг маданий, ижтимоий ҳаётда

دانشنامه ادب فارسی، ص – ۳۸۴.

фаоллашуви кузатилади. Бу жараёнда 40-50 йиллар адабиётга кириб келган бир гуруҳ адиблар қаторига ўнлаб ёш, истеъдодли ёзувчилар, шоирлар, санъаткорлар ҳам қўшиладилар. Адабиётнинг мазмуни ижтимоий, ҳатто сиёсий мавзулар, қарашлар ҳисобига сезиларли даражада кенгайиб, ривож топиб боради. Энг муҳими, 60-йиллар насрчилигида ҳикоянависликнинг ривожланиши тенденцияси кучайди ва аста-секин ҳикоя дарий адабиётининг етакчи жанри ўрнини эгаллай бошлади.

Бу ўзгаришлар «Виш залмиён» даври анъанавий ҳикояларнинг ижтимоий мазмун, халқ ҳаётига изчил кириб бориш тенденциялари ҳисобига ўзгаришига катта туртки бўлди. Ушбу давр анъанавий тасвир услубидан силжиш, қаҳрамонлар қиёфаси, характери шакллантиришда реалистик тасвирлаш усуллари томон ўтиш даври ҳисобланади. Уларда маърифатпарварлик ва романтизм адабиётининг таъсири сезилиб туриши билан бир қаторда, реалистик унсурларнинг пайдо бўлиши, тасвир ва ифодада реалистик талқиннинг етакчи мавқени эгаллай бошлаши ҳам жанрдаги муҳим ўзгаришлардан биридир. Шу ўринда дарий насрчилигининг ютуғи сифатида афғон дарийзабон ёзувчиларининг эллик йил мобайнидаги ижодини самараси ўлароқ, бу тилда 16 та қисса, 10 та роман ва 12 та ҳикоялар тўплами нашр этилганининг гувоҳи бўлдик. Булар қаторига вақтли нашрларда чоп этилган жуда кўп прозаик асарлар ҳам қўшилса уларнинг сони янада салмоқли бўлиши мумкин.¹⁸

XX асрнинг 60-йиллари, дарҳақиқат, Афғонистон дарий насри, хусусан, ҳикоячилик учун муҳим босқич бўлди. Бунда фақат бадиий мазмун ва шакл янгилинишлари эмас, балки ижтимоий воқеаларга объектив муносабат, танқидий нуқтаи назарнинг фаоллашуви муҳим аҳамият касб этди. Афғонистон дарий адабиётида реализмга хос чизгиларнинг пайдо бўлиши, маълум маънода ёзувчиларда теварак-атрофдаги замонавий ҳаёт воқелигини бориचा бадиий

¹⁸ Ушбу маълумот бўйича қаранг: Х.Асоев. Развитие жанров в прозе на дари. –Душанбе.: 1987. –С.3-4.

тасвирлаш истаги туғила бошлаганидан далолат беради. Бу давр ҳикояларида қаҳрамонлар ҳаёти шунчаки баён этилмайди, фақат мароқли, қизиқарли воқеаларгина сюжет доирасига тортилмайди. Балки, характерларнинг психологик талқини, ҳикоя ички композициясидаги коллизиялар ҳолатлар тасвири, тугун ва ечимдаги реалистик пафоснинг тобора кучайиб бораётганлиги 60-80-йиллар ҳикояларининг ўзига хослигини кўрсатади.

ХУЛОСА

Хулоса ўрнида шуни таъкидлаш лозимки, дарийзабон насрда замонавийлик ва реалистик йўналиш энг аввало ҳикоя жанрининг етакчи тамойиллар даражасига кўтарилганлигида кузатилади. Адабиётга дадил кириб келган янги авлод ёзувчилари: Асадулла Ҳабиб, Абдулкарим Мисоқ, Муҳаммад Акрам Усмон, Раҳнавард Зарёб, унинг турмуш ўртоғи Спужмай Зарёб, Бабрак Арғанд, Муҳаммад Собир Русто Бохтарий, Муҳаммад Олим Ифтиҳор сингари насрнинг кўзга кўринган бир гуруҳ ижодкорлар ҳикоя жанри такомилли учун катта ҳисса қўшдилар, уларнинг ижоди тобора профессионаллашиб борди.

Шу даврдаги замонавий дарий насрида жамият ичидаги муаммоларни таҳлил қилиш чуқурлашгани, шахснинг ўраб турган муҳит билан ўзаро алоқаси кўрсатила бошланганини, асосийси муҳит ва шахс, инсонлар қарама-қаршилиги муносабатлари тасвирланганини кузатамиз. Жумладан, 60-йиллар ва ундан кейинги ўн йилликлар ҳикоячилигида яна шундай хусусият кузатиладики, асар ечими кутилмаган воқеа ва ҳолатлар тасвири билан яқунланади. Қолаверса, ички коллизиялар, ижтимоий, фалсафий, баъзан соф маиший-психологик диалоглар ҳикоя жозибасини янада оширди. Ҳикоянинг бадиий концепцияси баъзи асарларда муаллиф, баъзиларида қаҳрамон, баъзан эса ҳикоянавис нутқи воситасида бадиий баён этилди.

XX асрнинг 60-70-йиллардан эътиборан ушбу адабиётнинг насрий жанрлари, жумладан, ҳикоячиликда жиддий ривожланиш кўзга ташланади. Бу биринчи навбатда, ёзувчилар томонидан жамият муаммоларини ҳаққоний

www.sharqjurnali.uz [DOI: 10.5281/zenodo.15462188](https://doi.org/10.5281/zenodo.15462188)

кўрсатиб бериш ва унда ёрқин, кенг кўламли қиёфалар, қаҳрамонлар образини яратишда, турли жанрий шакллар ва бадий услублардан фойдаланиш, изланишлар кузатилди. Бу давр адабиёти жамиятдаги айрим муаммоларни, тартибсизликларни, тенгсизлик ва зўравонлик дунёсини бадий тасвирлашда муваффақият қозонди. Айнан Акрам Усмон, Асадулла Ҳабиб, Карим Мисок, Раҳнавард Зарёб каби ёзувчиларнинг ижодида жамият ҳаётининг турли ижобий ва мураккаб кўринишлари, муаммоларини қаламга олишга изчил ҳаракат ва уринишлар сезилади.

ФОЙДАЛАНИЛГАН АДАБИЁТЛАР РЎЙХАТИ

1. Гирс Г.Ф. Современная художественная проза на пушту в Афганистане. – Москва, 1958.
2. Герасимова А., Гирс Г. Литература Афганистана. –М.: ИВЛ, 1963.
3. Шпак И.М. Место прозы Салиха Мухаммада в современной художественной литературе Афганистана на языке пушту. «Средний Восток (История, филология).» –Душанбе, 1989.
4. Асоев, Худойназар. Воқеияти зиндаги ва чамъбасти бадеи (Панҷоҳ соли насри дари). –Душанбе, 1984.
5. Асоев Х. Формирование жанровые системы в прозе Афганистана на языке дари. –Душанбе: Донеш, 1988.
6. Асоев Х. Развитие жанров в прозе на дари. –Душанбе, «Ирфон», 1987.
7. Иномхўжаев Р. Афғонистон дарийзабон адабиёти (XIX аср охири – XX аср). ТДШИ нашр., –Т.: 2018.
8. ادبيات معاصر زبان فارسی دری در افغانستان // ادبيات معاصر دری در افغانستان، دهلی، (هند) ۱۹۹۴
9. دانشنامه ادب فارسی. ص – ۳۸۲.
10. نخستین داستانهای معاصر دری، تدوین: فرید بیژند، کابل، ۱۳۶۷.
11. فرید بیژند. هفتاد سال داستان // ادبیات معاصر دری افغانستان. دهلی، ۱۹۹۴.
12. محمد صدیق، دبیتو ادبیاتو تاریخ، پبیتور دانش کتابتون، ۱۹۹۹.
13. پیمانه، مجموعه داستانها، به اهتمام محمد موسی، کابل. ۱۳۴۲.